

Prokopchuk O.A.,
Candidate Degree in economics
Yareмова M.I.,
Candidate Degree in economics
Zhytomyr National Agroecological University, Zhitomir, Ukraine

TOURISM INDUSTRY SECURITY: SOCIAL AND ECONOMIC ASPECTS

Прокопчук О.А.
кандидат економічних наук,
Яремова М.І.
кандидат економічних наук,
*Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир,
Україна*

БЕЗПЕКА ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

Стаття присвячена обґрунтуванню теоретичних та прикладних засад підвищення соціально-економічної безпеки туризму на прикладі України як суб'єкта міжнародного туристичного бізнесу. Досліджено сучасний стан та тенденції розвитку вітчизняної туристичної індустрії. Ідентифіковано соціально-економічні чинники безпеки галузі туризму.

Ключові слова: туризм, туристичні послуги, туристична індустрія, соціально-економічна безпека.

The article is devoted to the substantiation of theoretical and applied principles of increasing social and economic security on the example of Ukraine as a subject of international tourist business. The current state and progress of domestic tourist industry trends are investigated. The social and economic factors of safety tourism industry are identified.

Keywords: tourism, tourist services, tourist industry, social and economic safety.

Туризм є однією з найдинамічніших галузей світової економіки, що забезпечує значний внесок у соціально-економічний розвиток країн. Україна має значні передумови для розвитку туристичної галузі: вигідне геополітичне розташування, значний рекреаційний потенціал, сприятливі кліматичні умови, транспортне сполучення, пам'ятки культурної спадщини. За умови ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу Україна може увійти до числа найбільш розвинених країн світу щодо туризму. Проте, за розрахунками Всесвітнього економічного форуму, за індексом конкурентоспроможності у

сфері туризму і подорожей Україна на початок 2014 р. посідала 77 місце [1]. Туристичний потенціал України нині розкрито не повною мірою, про що також свідчить 1,5-2,5 % частка туристичної галузі в структурі ВВП країни. Наслідком такого результату є низький рівень соціально-економічної безпеки розвитку вітчизняної галузі туризму.

Особливості розвитку туристичної індустрії та її конкурентоспроможності досить глибоко досліджено в працях вітчизняних вчених А. М. Близнюка, Л. Г. Богуша, Л. І. Давиденко, В. Ф. Данильчука, В. Ф. Кифяка, Н. Й. Коніщевої, М. П. Мальської, Т. М. Ореховської, Ф. Е. Поклонського, І. В. Смаля, Т. І. Ткаченко, В. І. Цибуха, І. М. Школи та ін. Водночас додаткового вивчення потребують питання соціально-економічної безпеки туризму на міжнародному ринку туристичних послуг. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних і прикладних засад підвищення соціально-економічної безпеки туризму на прикладі України як суб'єкта міжнародного туристичного бізнесу.

Вітчизняна туристична галузь завдяки наявності сприятливих природно-кліматичних умов у поєднанні з багатою історико-культурною спадщиною має значний потенціал розвитку, реалізація якого дозволила б Україні стати повноцінним суб'єктом міжнародного ринку туристичних послуг. Однак, за оцінками експертів потужності національної туристичної індустрії використовується лише на одну третину. Хоча тенденції її розвитку є позитивними. Зокрема, впродовж останнього десятиліття спостерігалось суттєве підвищення інтенсивності туристичних потоків (табл. 1). Це призвело до підвищення у 2012 р. доходу суб'єктів туристичної діяльності до рівня 6,99 млрд грн. Найбільший дохід від надання туристичних послуг зареєстрований у Києві (4,8 млрд грн), АР Крим (571,73 млн грн), Севастополі (307,95 млн грн), Івано-Франківській (234,68 млн грн), Львівській (180,14 млн грн) і Одеській (125,19 млн грн) областях.

Водночас, збільшилася чисельність суб'єктів туристичної індустрії. Так, у 2012 р. на національному ринку турпослуг було представлено продукти

5347 тис. юридичних та фізичних осіб-підприємців, що на 11,6 % більше порівняно з 2011 р.

Таблиця 1

Туристичні потоки України за 2003-2012 рр., тис. осіб

Рік	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон	Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України	Із загальної кількості туристів:		
				іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2003	14794,9	12513,9	2857,0	590,6	344,3	1922,0
2004	15487,6	15629,2	1890,4	436,3	441,8	1012,3
2005	16453,7	17630,8	1825,7	326,4	566,9	932,3
2006	16875,3	18935,8	2206,5	299,1	868,3	1039,1
2007	17334,7	23122,2	2863,8	372,5	336,0	2155,3
2008	15498,6	25449,1	3041,7	372,7	1282,0	1386,9
2009	15333,9	20798,3	2290,1	282,3	913,6	1094,2
2010	17180,0	21203,3	2280,8	335,8	1295,6	649,3
2011	19773,1	21415,3	2199,9	234,3	1250,1	715,6
2012	21432,8	23012,8	3033,6	269,9	1956,5	807,2
2012 р. до 2003 р., %	144,9	183,9	106,2	45,7	у 5 разів	42,0

Структура мережі по видах туристичної діяльності представлена найбільш численною категорією – турагентами – 74,2 % від загальної кількості суб'єктів, найменша категорія – суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність – 8,4 %. Суб'єкти, що здійснювали туристичну діяльність як туроператори, склали 32,2 % від загальної кількості юридичних осіб [2].

Однією з головних подій, що вплинула на підвищення туристичних показників в 2012 р. стало проведення Чемпіонату Європи з футболу. На підготовку України до Євро-2012 було залучено 29,27 млрд грн інвестицій. З держбюджету на проведення чемпіонату було витрачено 3,6 млрд євро. При цьому кожен турист під час Євро-2012 залишав в Україні в середньому 200-400 євро. Проте, експерти визнали, що проведення Євро-2012 для України стало формуванням позитивного іміджу країни, а не джерелом отримання доходів [3].

Негативною тенденцією розвитку туристичного бізнесу України є переорієнтація внутрішніх туристичних потоків на виїзні, що за даними НБУ призвело до від'ємного торгово-економічного балансу за статтею подорожі (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка торгово-економічного балансу послуг, млн дол. США

Статті платіжного балансу	Рік						2012 р. до 2003 р., +/-
	2003	2005	2007	2009	2011	2012	
Баланс послуг	770	1806	2420	2354	6095	5720	4950
Експорт послуг	5214	9354	14161	13859	19426	19956	14742
Імпорт послуг	-4444	-7548	-11741	-11505	-13331	-14236	-9792
у т.ч. за статтею “подорожі”	146	320	1028	246	-167	-262	-408
Експорт (в’їзний туризм)	935	3125	4597	3576	4294	4842	3907
Імпорт (виїзний туризм)	-789	-2805	-3569	-3330	-4461	-5104	-4315

У 2012 р. в порівняння з попереднім спостерігається значне зростання обсягів виїзного туризму на 643 млн дол. та в’їзного туризму на 548 млн дол. США. В результаті зазначених тенденцій починаючи з 2011 р. зафіксовано від’ємне сальдо за операціями міжнародного туризму, що у 2012 р. становило 262 млн дол. Слід звернути увагу на те, що вартість послуг, наданих закордоном для українців, поступається вартістю послуг наданих для іноземців в Україні на 202,4 дол. США на одну особу.

Тенденції розвитку туристичної галузі визначаються кон’юнктурою ринку туристичних послуг, що формуються під впливом сукупності чинників макроекономічного та міжнародного середовища і впливають на безпеку туризму. Згідно Закону України “Про туризм” поняття “безпека в галузі туризму” визначається як сукупність чинників, що характеризують соціальний, економічний, правовий та інший стани забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в галузі туризму [4]. Відповідно існують окремі рівні безпеки туристичної індустрії, зокрема особи (туриста), підприємств туристичної галузі, туристично-рекреаційного комплексу та країни в цілому. Безпека туризму є складною соціально-економічною системою, що

забезпечується через призму комплексної дії безпеки на всіх рівнях та направлена на стійкий розвиток та інтеграцію таких компонент як економічна і соціальна безпека.

До соціально-економічних чинників, що безпосередньо впливають на безпеку туризму належать політична та економічна стабільність держави, її зовнішньоекономічна діяльність та ступінь інтегрованості в світового співтовариство, якість життя населення, зокрема його реальна платоспроможність, та туристична активність, рівень розвитку туристичної індустрії, зокрема інфраструктури.

Необхідною умовою функціонування туристичної індустрії є стабільна політична ситуація в країні, оскільки внутрішня політична криза, загострення міжнаціональних питань негативно впливають на інтенсивність туристичних потоків, особливо зовнішніх. Натомість розвитку туризму сприяють активна зовнішньоекономічна діяльність держави, глобалізаційні та інтеграційні процеси, що відбуваються в усіх галузях економіки.

Вагомим стимулюючим чинником підвищення туристичної активності є стійкий розвиток економіки, що формує соціально-економічні передумови туризму. Економічне зростання країн сприяє підвищенню добробуту населення, зміні структури його видатків на користь витрат на відпочинок та подорожі. Водночас соціальним проявом підвищення якості життя є скорочення робочого тижня, збільшення періоду відпусток, гнучкий графік роботи, що сприяє збільшенню вільного часу людей на дозвілля. На зростання об'єму туристичних потоків також позитивно впливають підвищення культурно-освітнього рівня та естетичних потреб населення (ознайомлення з побутом, історією, культурою, умовами життя в країнах світу).

Водночас, стримуючими чинниками розвитку туристичної індустрії, що виступають потенційним джерелом загроз її безпеці, є недосконалість нормативно-правового забезпечення, одним із проявів якого є складність митних процедур та формальностей, що унеможливує чи ускладнює ефективне ведення туристичного бізнесу; економічна, зокрема, фінансова

нестабільність (інфляція) в державі; наявність екологічних проблеми; занедбаність пам'яток культурної спадщини; нерозвиненість туристичної інфраструктури; нестача високопрофесійних кадрів сфери туризму; відсутність реклами та інформації про туристично-рекреаційний потенціал країни тощо. За більшістю зазначених критеріїв Україна займає останні позиції у рейтингу Всесвітнього економічного форуму конкурентоспроможних країн у галузі туризму і подорожей. Так, за станом доріг Україна посідає 120-е місце серед 133 країн, за якістю інфраструктури аеропортів – 105-е, за участь держави в розвитку туристичної галузі 125-е, за популяризацію туристичної галузі серед іноземців – 111-у позицію. Експерти також відзначають недостатньо розвинену інфраструктуру, в тому числі нерозвиненість готельного господарства [1].

Узагальнення інформації щодо загроз соціально-економічній безпеці національній галузі туризму дає підстави для обґрунтування стратегічних напрямів та заходів підвищення інтенсивності та ефективності туристичних потоків. Головними з них визначено:

- удосконалення структури управління туристичним бізнесом на національному та міжнародному рівні;
- адаптація вітчизняного законодавства у сфері туризму до міжнародних норм;
- підвищення національної свідомості та інтересу до туристичної спадщини, формування позитивного іміджу країни шляхом її презентацій на міжнародних виставках та симпозіумах, розвиток рекламно-інформаційного забезпечення індустрії на внутрішньому та міжнародному ринку туристичних послуг на основі використання сучасних електронних комунікацій;
- розбудова туристичної інфраструктури, реконструкція діючих та будівництво нових туристично-рекреаційних об'єктів, охорона та відновлення пам'яток культурної та природної спадщини;

▪ підвищення соціально-економічної безпеки туристичної індустрії, зокрема якості туристичних послуг з дотриманням міжнародних стандартів безпеки.

Реалізація зазначених заходів стимулюватиме підвищення інтенсивності в'їзних туристичних потоків, що збільшить приплив грошових надходжень в економіку країни, а також забезпечить зростання податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, підвищення рівня зайнятості населення, що в сукупності сприятиме розвитку суміжних галузей економіки та регіонів.

Література:

1. Рейтинг країн по конкурентоспроможності у сфері туризму і подорожей [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://hl.mailru.su/mcached...Reiyting_stran_po_konkurentosposobnosti_v_sfere_turizma_i_puteshestviy.html
2. <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Дохід від туризму в Україні у 2012 р. виріс на 41,6 % [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/top/economic/dohod-ot-turizma-v-ukraine-v-2012-g-vyros-na-41-6-11042013151600>
4. Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про туризм” від 18 листопада 2003 р. № 1282-IV. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1282-15>